

בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 1872/22

לפני :
כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט ד' מינץ
כבוד השופטת י' וילנר

המערער : פלוני

נ ג ד

המשיבים :
1. פלונית
2. פלונית
3. פלונית
4. פלוני
5. קרנית - קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי תל אביב-יפו
(סגן הנשיא, השופט א' בכר), מיום 17.01.2022 בתיק א
19374-10-16

תאריך הישיבה : כ"ג באדר התשפ"ג (16.03.2023)

בשם המערער : עו"ד חיים קליר ; עו"ד עודד יחיאל ;
עו"ד עידן עקיבא

המשיב 4 : בעצמו
בשם המשיבה 5 : עו"ד מכאל בלגה ; עו"ד אלון בלגה

פסק-דין

השופטת י' וילנר:

1. לפנינו ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב – יפו (סגן הנשיא א' בכר) בת"א 19374-10-16 מיום 17.1.2022. בפסק-הדין התקבלה תביעה לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975 (להלן: חוק הפלת"ד או החוק), שהוגשה בגין תאונת דרכים שבה נהרג מ' ב' (להלן בהתאמה: התאונה והמנוח). התביעה הוגשה על-ידי בתו של המנוח, אשתו ואמו – הן המשיבות 1-3 (להלן יחד: התלויות) –

נגד המשיב 4, אשר נהג ברכב שבו נסע המנוח (להלן בהתאמה: הנהג והרכב), ונגד המשיבה 5, היא קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים (להלן: קרנית). עוד התקבלו בפסק-הדין הודעות לצד שלישי שהגישה קרנית נגד המשיב 4 ונגד המערער, הוא בעל הרכב.

רקע

2. ביום 7.3.2015 נהג הנהג ברכב, כשאחיו יושב לצדו, ומאחוריהם יושבים המנוח ואשתו. בשלב מסוים איבד הנהג שליטה על הרכב והתנגש בעצמה במעקה בטון לצד הכביש. הנהג ואחיו נמלטו מהרכב – שהחל לעלות באש – והפקירו את המנוח, שנפצע אנושות, ואת אשתו שנפצעה אף היא. המנוח חולץ מהרכב ופונה לבית החולים, שם, לדאבון הלב, נפטר.

3. בעקבות התאונה הוגש כתב אישום נגד הנהג, והוא הורשע בעבירות של הריגה, הפקרה אחרי פגיעה, גרימת חבלה חמורה, ונהיגה ללא רישיון נהיגה וללא ביטוח; ונגזרו עליו 11 שנות מאסר בפועל ועונשים נלווים.

4. במישור האזרחי, התלויות הגישו תביעה נגד הנהג ונגד קרנית, לפי חוק הפלת"ד. קרנית, מצדה, הגישה הודעות לצד שלישי נגד הנהג ונגד המערער.

5. בית המשפט המחוזי קיבל כאמור הן את התביעה הן את ההודעות לצד שלישי שהגישה קרנית, וקבע כי קרנית מחויבת לפצות את התלויות; וכי עומדת לה זכות חזרה, מכוח סעיף 9 לחוק הפלת"ד, כלפי הנהג וכלפי המערער, אשר התיר לנהג את השימוש ברכב.

בית המשפט המחוזי הדגיש כי התנהלות המערער נגועה באשם, מכיוון שבנסיבות העניין היה עליו לדעת שהנהג נעדר רישיון נהיגה. בהקשר זה הוטעם כי היה על המערער לדרוש מהנהג להציג לו את רישיון הנהיגה שלו, ולא להסתפק – כפי שטען המערער שעשה – בדברי הנהג כי יש לו רישיון. בית המשפט המחוזי ציין כי התקיימה בין הנהג למערער מערכת יחסים של עובד-מעסיק, שבמסגרתה התבקש הנהג לעשות שימוש תדיר ברכב לצורכי המערער, שאף התיר לנהג להשתמש ברכב לצרכיו האישיים. בעניין זה נקבע כי "היו צריכות להידלק בראשו [של המערער – י"ו] נורות אזהרה רבות", בנוגע לשאלה אם יש לנהג רישיון נהיגה, לנוכח אי-גיוסו של הנהג לשירות בצה"ל, התנהגות עבריינית מצדו בהקשרים פליליים ותעבורתיים, וחיבתו לטיפה המרה. נקבע

כי קווים אלה לדמותו של הנהג חייבו את המערער לוודא שאכן יש לנהג רישיון נהיגה. בהמשך לכך, נקבע כי המערער עצם עיניו מלראות את מצב הדברים לאשורו, באופן שתורם לאינטרס שלו לקבל מהנהג שירותים שונים אשר כרוכים בנהיגה ברכב.

ביחס לחלוקת האחריות בין המערער לנהג, בית המשפט המחוזי קבע כי אשמו של הנהג עולה על זה של המערער, באופן שמצדיק כי המערער יישא ב-20% מהאחריות לנזק, ואילו הנהג – ב-80%. לצד זאת הודגש, כי חלוקת אחריות זו אינה רלוונטית למערכת היחסים בין הנהג והמערער לבין קרנית, אשר כלפיה הם חבים ביחד ולחוד.

על פסק-דין זה הוגש הערעור שלפנינו.

טענות הצדדים

6. המערער טוען כי אין לראות אותו כמי שהתיר לנהג להשתמש ברכב, כמשמעות המונח בסעיף 2(ב) לחוק, שכן הוא מסר לידי הנהג את המפתחות לרכב רק לאחר שחקר ובדק אם יש לו רישיון נהיגה בתוקף, בעוד הנהג לא אמר אמת, בציינו כי הוא מחזיק ברישיון כאמור. בנסיבות אלו, כך נטען, הנהיגה ללא הרישיון אינה נחשבת לנהיגה בהיתר מאת המערער. כמו כן, המערער טוען כי היסוד הנפשי הנדרש להטלת אחריות על בעל רכב, שהתיר לאדם חסר רישיון לנהוג ברכבו, הוא של מודעות בפועל להיעדר הרישיון. עוד נטען, כי יש להכיר בזכות החזרה של קרנית רק במקרים חמורים או חריגים במיוחד, שהמקרה שלפנינו אינו בא בגדרם.

המערער מוסיף וטוען, כי לא היה עליו לדעת שהנהג לא אמר אמת בנוגע להחזקתו ברישיון נהיגה, שכן שררה ביניהם מערכת יחסית ממושכת של מטפל-מטופל, שהתאפיינה בתלות של המערער בנהג; וכי בנסיבות אלו, אך טבעי שהמערער נתן אמון בנהג. עוד טוען המערער כי בראשית היכרותו עם הנהג, אמר לו האחרון שרישיון הנהיגה שלו נשלל, בעוד שלאחר מכן, בחלוף כשלוש שנים מתחילת מערכת היחסים ביניהם, אמר לו הנהג שעבר בהצלחה את מבחן הרישוי וקיבל רישיון נהיגה. המערער מדגיש כי לאחר דברים אלו ראה את הנהג נוהג ברכב אחר, במספר הזדמנויות; וכי אף עובדה זו הוסיפה אמינות לדברי הנהג כי יש לו רישיון, באופן שמוביל למסקנה כי לא היה על המערער לדעת כי מדובר בשקר. כמו כן, נטען כי חלק מ"נורות האזהרה" שאליהן התייחס בית המשפט המחוזי אינן רלוונטיות כלל לשאלת קיומו של רישיון נהיגה, כמו

העובדה כי הנהג לא התגייס לשירות בצה"ל; או עברו הפלילי של הנהג, שאף לא הוכח כי המערער היה מודע לו.

7. מנגד, קרנית טוענת כי בהתאם לאמות המידה שנקבעו בפסיקה, זכות החזרה של קרנית כלפי מי שהתיר שימוש ברכב תישלל רק כאשר לא ניתן לייחס למתיר השימוש אשם כלל; וכי בענייננו, התנהלות המערער אינה עומדת בסטנדרט מחמיר זה, כפי שעולה מעובדות המקרה, בהתאם לקביעות בית המשפט המחוזי. קרנית מדגישה כי עדויות המערער במשטרה ובבית המשפט המחוזי מלמדות שהוא התיר לנהג להשתמש ברכב כבר שנה לפני התאונה, אף על פי שלפי גרסת המערער עצמו, בתקופה זו הוא לא סבר כי הנהג מחזיק ברישיון נהיגה. מכל מקום, כך נטען, היה על המערער לוודא שיש לנהג רישיון נהיגה, ולא להסתפק בדברי הנהג בעניין זה. זאת, במיוחד בהתחשב בכך שהנהג היה עובד של המערער, ונהג באופן יום-יומי ברכב; וכן על רקע היות הנהג "בחור מפוקפק, לשון עדינה", ש"המערער היה מודע היטב למעלליו", כמו גם היעדר המחלוקת כי במועד שבו החלה ההיכרות בין השניים, המערער היה מודע לכך שלנהג אין רישיון נהיגה.

8. לשלמות התמונה יצוין כי התלויות קיבלו, לבקשתן, פטור מהגשת סיכומים ומהתייצבות לדיון.

דיון והכרעה

9. לאחר עיון בכתובים ושמיעת הצדדים בדיון שהתקיים לפנינו, שוכנעתי כי דין הערער להידחות, וכך אציע לחבריי כי נורה.

המסגרת הנורמטיבית

10. כפי שיפורט להלן, מהוראות חוק הפל"ד ומהפסיקה בעניין עולה כי כאשר קרנית משלמת פיצויים לפי חוק הפל"ד, עומדת לה זכות חזרה – הן כלפי מי שנהג ברכב ללא כיסוי ביטוחי מתאים, הן כלפי בעל הרכב או המחזיק בו, שהתיר לאחר לנהוג ברכב כאמור. עם זאת, זכות זו מותנית בקיומו של אשם בהתנהגות הנהג או המתיר; כלומר, שהם ידעו, או היה עליהם לדעת, על היעדר הכיסוי הביטוחי.

11. כך, סעיף 2(א) לחוק הפלת"ד קובע את אחריותו לפי החוק של הנוהג ברכב, כדלקמן:

המשתמש ברכב מנועי [...] חייב לפצות את הנפגע על נזק גוף שנגרם לו בתאונת דרכים שבה מעורב הרכב.

סעיף 2(ב) לחוק קובע את אחריותו לפי החוק של מתיר השימוש ברכב (להלן גם: מתיר השימוש או המתיר), ומורה כך:

היה השימוש ברכב על פי התר מאת בעל הרכב או המחזיק בו, תחול האחריות גם על מי שהתיר את השימוש.

12. עוד נקבע, בסעיף 12 לחוק, כי אדם שנפגע בתאונת דרכים, ואין בידו לתבוע מחברת ביטוח פיצויים לפי החוק – לדוגמא, בשל העדר כיסוי ביטוחי מתאים – זכאי לפיצוי מקרנית.

לצד זאת, סעיף 7 לחוק מונה רשימה של נפגעים, אשר אינם זכאים לפיצויים לפי החוק, ובהם:

(5) מי שנהג ברכב ללא ביטוח לפי פקודת הביטוח [פקודת ביטוח רכב מנועי (סיכוני צד שלישי) [נוסח משולב], התש"ל-1970, י"ו], או כשהביטוח שהיה לו לא כיסה את שימושו ברכב;

(6) בעל הרכב או המחזיק בו, שהתיר לאחר לנהוג ברכב כשאינו לו ביטוח לפי פקודת הביטוח או כשהביטוח שיש לו אינו מכסה את החבות הנדונה ושנפגע בתאונת דרכים שאירעה באותה נהיגה, בין בהיותו ברכב ובין מחוצה לו.

סעיף 7א לחוק קובע חריג להוראה שבסעיף 7(5) לחוק ומורה כך:

מי שנפגע כשנהג ברכב בהיתר מאת בעליו או מאת המחזיק בו, ללא ביטוח לפי פקודת הביטוח, או כשהביטוח אינו מכסה את שימושו ברכב, והוא לא ידע על כך ובנסיבות הענין גם לא היה טביר שיידע, יהא זכאי לתבוע פיצויים מן הקרן כפי שזכאי לכך נפגע לפי סעיף 12(ב).

לנוכח הוראה זו של סעיף 7א לחוק, גם הוראת סעיף 7(6) לחוק פורשה כך שלא תחול על מי שהתיר לאחר לנהוג ברכבו ללא כיסוי ביטוחי מתאים, בנסיבות שבהן

התנהלותו של מתיר השימוש אינה נגועה באשם (ראו רע"א 2853/96 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' פרח, פ"ד נג(1) 680 (1999)). כך, אם ראובן שהוא בעל רכב, התיר לשמעון, שאין לו רישיון נהיגה, לנהוג ברכב בניגוד לתנאי הפוליסה, וארעה תאונה, זכאותו של ראובן לפיצויים לפי החוק לא תישלל, אם הוא לא ידע שלשמעון אין רישיון כאמור, וגם לא היה סביר שיידע על כך.

13. סעיף 9(א) לחוק מורה כי "מי ששילם פיצויים המגיעים לפי חוק זה לא תהא לו זכות חזרה על אדם אחר החייב בפיצויים לפי חוק זה", למעט חריגים המנויים בסעיף, ובהם "מי שאינו זכאי לפיצויים כאמור בסעיף 7".

[במאמר מוסגר יצוין, כי אופן הניסוח של החריג האמור מעורר קושי, שכן סעיף 7 עוסק בהגבלת זכאות לפיצויים של נפגעים בתאונת דרכים; בעוד שסעיף 9 עוסק בזכות חזרה כלפי חייבים בפיצויים לפי החוק, במנותק מהשאלה אם הם נפגעו בתאונה. ואומנם, החריג האמור פורש כך שקיימת זכות חזרה כלפי מי שאחראי לתאונה "ולו הוא עצמו היה נפגע בה, הוא לא היה זכאי לפיצוי לפי הוראת סעיף 7" (ע"א 7580/03 קרנית נ' צורדקר, פס' 10 לפסק-דינו של השופט א' ריבלין (18.1.2007)). ראו לעניין זה גם דבריו של פרופ' אנגלרד בספרו, אשר עמד על כך ש"משמעות ההוראה היא כי בכל מקרה שבו אחד האחראים לתאונה מצוי באחד המצבים המנויים בסעיף 7, הוא חשוף לתביעת חזרה מצד אחראי אחר ששילם פיצויים לנפגע. המטרה היא עונשית, בדומה לשיקולים לשלילת הזכאות מן הנפגע" (יצחק אנגלרד פיצויים לנפגעי תאונות דרכים 370 (מהדורה חמישית, 2022)].

14. הנה כי כן, ממכלול הוראות החוק שהוצגו לעיל, עולה כי למי ששילם פיצויים לפי חוק הפלת"ד (לדוגמא, קרנית) עומדת זכות חזרה – הן כלפי מי שנהג ברכב ללא כיסוי ביטוחי מתאים; הן כלפי בעל הרכב או המחזיק בו שהתיר לאחר לנהוג ברכב ללא כיסוי ביטוחי מתאים. זכות זו מותנית בקיומו של אשם בהתנהגות הנהג או המתיר; כשהנטל להוכיח את קיומו רובץ לפתחו של משלם הפיצוי (ראו: אליעזר ריבלין תאונות הדרכים 552 (מהדורה רביעית, 2011)).

15. אשר לטיבו של אשם זה, ברי כי כאשר הנהג או מתיר השימוש ידעו על אודות העדר הכיסוי הביטוחי – ניתן יהיה לקבוע, ככלל, כי התנהלותם נגועה באשם באופן שמבסס את זכות החזרה של קרנית. לעומת זאת, כאשר הנהג או מתיר השימוש לא ידעו על אודות העדר הכיסוי הביטוחי, יש לבחון אם התנהלותם נגועה באשם, במובן זה

שטביר היה שיידעו על כך. מדובר, למעשה, במבחן אובייקטיבי של "האדם הסביר" בנסיבות העניין (כלשוננו של סעיף 7א לחוק).

ברמה העקרונית, מבחן זה עשוי לטמון בחובו שתי משמעויות אפשריות – תיאורית ונורמטיבית. במשמעותו התיאורית, המבחן מבקש להתחקות אחר מצב מצוי, דהיינו – כיצד אדם נוהג בפועל. במשמעותו הנורמטיבית, המבחן נועד לעצב את המצב הרצוי, דהיינו – כיצד ראוי שאדם ינהג (ראו: ישראל גלעד דיני נזיקין – גבולות האחריות 480-476 (2012)).

16. אימוץ מבחן אשר מבוסס באופן "טהור" רק על אחת מהמשמעויות הנ"ל, כרוך בקשיים עקרוניים ומעשיים. כך, הכפפת הנורמה הראויה לדרך הפעולה המצויה, אינה עולה בקנה אחד עם תפקידו של המשפט כמכווין התנהגות, לרבות על דרך של שירות נוהג נפוץ אך בלתי ראוי (ראו: ע"א 3108/91 רייבי נ' וייגל, פ"ד מז(2) 497, 509 (1993); דנ"א 7794/98 משה נ' קליפורד, פ"ד נז(4) 721, 744 (2003); ע"פ 196/64 היועץ המשפטי לממשלה נ' בש, פ"ד יח(4) 568, 572 (1964); ע"א 612/78 פאר נ' קופר, פ"ד לה(1) 720, 726 (1980)).

מצד שני, בנסיבות מסוימות, עלול להתעורר קושי בהצבת נורמת התנהגות אשר שונה באופן מהותי מדרך ההתנהגות המקובלת בחברה, וראו בעניין זה דבריו של השופט צ' ברנזון, בהקשר של עוולת הרשלנות: "החוק אינו מרקיע שחקים אל הבלתי-אפשרי והבלתי-מציאותי. בדרך כלל ניצב החוק בשתי רגליים על קרקע מוצקה של המציאות והאפשרי, בייחוד בשדה משפט זה, המושתת כולו על מה שמקובל על הבריות באורח סביר" (ע"א 456/72 ג'יריס נ' שקיר, פ"ד כח(1) 356, 358-359 (1973); וכן ראו והשוו: גלעד, בעמ' 482-487)). וכדברי המשנה לנשיא ש' לוין: "אין זה מצב רצוי שהדין אינו משקף את המציאות" (רע"א 1690/00 מ.ש. קידוחי הצפון בע"מ נ' א. אבגל טכנולוגיה בע"מ, פ"ד נז(4) 385, 408 (2003); וכן ראו: ע"א 5789/04 המשביר הישן בע"מ נ' לוגיסטיקה בע"מ, פס' טז לפסק-דינו של השופט א' רובינשטיין (10.6.2007)).

17. העיקרון שלפיו יש להתחשב בנוהג המצוי בעת קביעת נורמות התנהגות, בא לידי ביטוי עוד במקורות, בכלל הידוע שלפיו "אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה" (בבלי, עבודה זרה לו, ע"א). וכך פסק הרמב"ם: "בית דין שנראה להן לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הציבור יכולין לעמוד בהן או אם אין יכולין לעמוד ולעולם אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בה" (משנה תורה, הלכות ממרים,

פרק ב', הלכה ה'). כלל זה הוחל גם בדיעבד, כלומר, במצב שבו נגזרה גזירה והציבור לא נהג לפיה: "הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינן רשאים לכוף את העם ללכת בה" (שם, הלכה ו').

אם כן, גם בהקשר של קביעת סטנדרט ההתנהגות של מתיר השימוש, אין להתעלם מדרכו של עולם, וכדבריו של השופט מ' חשין: "החוק ילך בעקבות החיים" (ראו עניין פרח, בפס' 20).

18. נראה אפוא, כי במסגרת קביעת סטנדרט התנהגות סביר בנסיבות העניין, יש להתחשב הן במצב הראוי, הן במצב המצוי (ראו בעניין זה גם: גלעד, בעמ' 480-482).

19. על רקע דברים אלה, אדון בשאלה שלפנינו – כיצד יש לבחון טענה שלפיה מתיר השימוש חרג מסטנדרט ההתנהגות הסביר בהקשר הנדון.

20. לכאורה, ניתן לקבוע כלל, שלפיו אדם שמתיר לאחר שימוש ברכבו, ולא ביקש ממנו לראות את רישיון הנהיגה שלו, לא יישמע בטענה כי לא היה עליו לדעת על העדר הרישיון; שכן בדיקת רישיון הנהיגה כאמור היא פעולה פשוטה באופן יחסי. ואולם, כלל גורף כזה אינו עולה בקנה אחד עם דרכו של עולם, ונראה כי אף אינו רצוי מבחינה מהותית. כך למשל, אין לצפות מהורה לדרוש מילדו הצגת רישיון נהיגה תקף בכל עת שבו הוא מתיר לו נהיגה ברכבו, והדברים ברורים.

ואכן, נראה כי השאלה אם היה על מתיר שימוש לדעת שלנהג אין רישיון נהיגה, מוכרעת בעיקרו של דבר בהתאם לנסיבות המקרה הפרטני, אשר מתבטאות בטיב האינדיקציות שהיו למתיר השימוש, ביחס לשאלה אם הנהג הוא בעל רישיון נהיגה תקף אם לאו.

21. מטבע הדברים, היקף החשיפה לאינדיקציות בדבר קיומו או העדרו של רישיון נהיגה ביחס לאדם מסוים, מושפע מטיב ההיכרות עמו. לפיכך, השאלה אם דבק אשם בהתנהגות מתיר השימוש, מושפעת מאופי ההיכרות בינו לבין הנהג. כך, כאשר אין כל היכרות מוקדמת בין מתיר השימוש לבין הנהג, ברי כי אין למתיר כל אינדיקציה לכך שהנהג הוא בעל רישיון נהיגה; ולכן מצופה ממתיר השימוש לבקש מהנהג להציג לפניו רישיון נהיגה עובר למתן ההיתר. לעומת זאת, ככלל, לא מצופה, כאמור, מהורה לדרוש מילדו הצגת רישיון נהיגה, ואף לא לשאול אותו אם יש ברשותו רישיון, אלא אם קיימות

אינדיקציות "שליליות", שמעוררות ספק בדבר החזקתם ברישיון נהיגה תקף. עם זאת יודגש, כי יחסי קרבה ואמון בין המתיר לנהג אינם מספיקים, כשלעצמם, לביסוס הנחה סבירה, כי בידי הנהג רישיון נהיגה; והנחה כאמור צריכה להתבסס על אינדיקציות הנוגעות לשאלת קיומו של רישיון כאמור (ראו: ת"א (שלום חי') 3996/00 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' זכיה, פס' 8 לפסק-דינו של השופט א' גנון (28.7.2004); א' (שלום חי') 26019/99 אדרי נ' אבו דוקון, פס' 17 לפסק-דיני (10.3.2004); רע"א 1570/00 שוויק נ' קרנית, קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים (7.8.2000)).

22. השאלות הקשות בהקשר הנדון מתעוררות במצבי הביניים, שבהם קיימת היכרות מסוימת בין הנהג למתיר השימוש, כך שבפני המתיר מונחות אינדיקציות מסוימות לשאלת קיומו של רישיון נהיגה בידי הנהג. השאלה הטעונה הכרעה אפוא במקרים כגון דא היא, אם מדובר באינדיקציות שמבססות הנחה סבירה בדבר קיומו של רישיון, באופן שניתן לקבוע כי לא היה על מתיר השימוש לדעת כי אין לנהג רישיון.

23. דוגמאות לאינדיקציות בדבר קיומו של רישיון נהיגה הן העסקה של הנהג בהווה או בעבר בחברת הסעות (ראו: א' (מחוזי חי') 120/99 שייך נ' שייך, פס' 14 לפסק-דינה של השופטת ב' בר-זיו (5.7.2005)); בעלות של הנהג ברכב כלשהו; נהיגה של הנהג ברכב כלשהו (אחר), בייחוד באופן קבוע (ראו עניין זכיה, פס' 8). כמו כן, בנסיבות שבהן קיימים יחסי אמון בין מתיר השימוש לנהג, גם אמירה של הנהג כי יש לו רישיון נהיגה היא לעיתים אינדיקציה רלוונטית, בהיעדר אינדיקציות שליליות, כאמור.

זאת ועוד, ניתן לומר, בזהירות המתבקשת, כי כאשר יש למתיר אינדיקציות ברורות לכך שהנהג הוא אדם ישר והגון, שהחוק הוא נר לרגליו, הרי שעצם הנכונות של אותו נהג לנהוג ברכבו של המתיר יכולה אף היא לשמש אינדיקציה לקיומו של רישיון נהיגה. ודוק: נהיגה ללא רישיון היא עבירה פלילית (ראו: סעיף 10(א) לפקודת התעבורה [נוסח חדש]), ומי שנוהג ברכבו של אחר ללא רישיון נהיגה, מסכן אף את בעל הרכב במישור הפלילי, שכן בהתאם לסעיף 10(ב) לפקודת התעבורה, חל איסור על בעל הרכב להתיר לאדם ללא רישיון נהיגה לנהוג ברכבו (מדובר בעבירה של אחריות קפידה, וראו: רע"פ 4184/02 לוי נ' מדינת ישראל (30.6.2002)). לפיכך, ככלל, סביר להניח כי אדם ישר והגון, שהחוק הוא נר לרגליו, לא ינהג ללא רישיון נהיגה – לא ברכבו, ועל אחת כמה וכמה, לא ברכבו של אחר.

24. מן העבר השני, כאשר אין לאדם אינדיקציות ברורות בדבר יושרו והגיונותו של הנהג, ובוודאי כאשר ישנן אינדיקציות שמעוררות ספק בנוגע לאמינותו, או להקפדתו על

הוראות הדין (למשל כאשר מדובר בעבריו מורשע) – הרי שעולה רף הבירור הנדרש מהמתיר, ועליו להתחקות אחר קיומן של אינדיקציות ברורות לקיומו של רישיון נהיגה, דוגמת הצגת הרישיון עצמו. לעניין זה יוזכר, שהדרישה להצגת רישיון נהיגה – פשוטה מאוד; ולפיכך, ספק בדבר קיומו של רישיון נהיגה תקף, מצריך מהמתיר להסיר את הספק באמצעי פשוט זה.

25. אינדיקציות נוספות שצריכות לעורר ספק בדבר קיומו של רישיון נהיגה הן, לדוגמא, עבר תעבורתי של הנהג, ובפרט כזה שכולל שלילה של רישיון הנהיגה (ראו והשוו: ת"א (מחוזי נצ') 501/93 קריי נ' קריי, פס' 7 לפסק-דינו של השופט ג' גינת (29.12.1997)); היותו של הנהג תושב זר (רע"א 3221/09 דונברג נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, פס' 10 לפסק-דינו של השופט י' דנציגר (21.7.2010)), בייחוד אם הוא שוהה בישראל באופן בלתי-חוקי (ת"א (שלום רמ') 2540/06 עזבון נחשת נ' עזבון Gheorgue, פס' 32 לפסק-דינה של השופטת א' נחליאלי-חיאט (19.10.2008)); וגילו הנחזה של הנהג (בהתחשב במגבלות הגיל הקבועות בסעיף 12 לפקודת התעבורה, ובתקנה 196 לתקנות התעבורה, התשכ"א-1961)).

26. יצוין, כי כאשר היתר השימוש ניתן ב"ספיקה המקצועית", כגון מעסיק המתיר לעובד שלו שימוש ברכב למטרות עבודה; או בחברה להשכרת כלי-רכב – רף הבירור הנדרש, ככלל, גבוה יותר (ראו: בר"ע (מחוזי ת"א) 21450/99 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' שוויק, עמ' 4 לפסק-דינו של השופט ד' ארבל (23.12.1999); ת"א (שלום ת"א) 31436-03-10 ירובי נ' "קרנית" קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, פס' 25 לפסק-דינו של השופט י' בשן (18.8.2016); ת"א (שלום ת"א) 36376/03 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' ראמי, עמ' 6 לפסק-דינו של השופט א' טטולר (13.9.2005)).

27. לסיכום, בחינת השאלה אם מתן היתר לנהוג ברכב הוא סביר, תיעשה בכל מקרה בהתאם לנסיבותיו, ובתוך כך ייבחנו מכלול האינדיקציות שעמדו לפני המתיר במסגרת ההיכרות שלו עם הנהג – הן אינדיקציות המלמדות על קיומו של רישיון נהיגה, הן אינדיקציות המעוררות סימני שאלה בדבר קיומו של רישיון כאמור.

מן הכלל אל הפרט

28. כאמור לעיל, הכרעה בשאלה אם התנהלות המערער במקרה שלפנינו נגועה באשם, נגזרת מטיב האינדיקציות שניצבו לפניו, ביחס לשאלה אם הנהג הוא בעל רישיון

נהיגה תקף אם לאו. שאלת קיומן של אינדיקציות כאמור היא שאלה עובדתית מובהקת; ואף השאלה אם היה על מתיר השימוש לדעת כי אין לנהג רישיון, מוכרעת, במידה רבה, על בסיס התרשמות בלתי אמצעית של הערכאה הדיונית מהעדים ומהעדויות שנשמעו בהליך, ובפרט אלו של מתיר השימוש ושל הנהג. לפיכך, מטבע הדברים, לא בנקל תתערב ערכאת הערעור בהכרעות בהקשר דנן.

29. בענייננו, בית המשפט המחוזי קבע כי היה על המערער לדרוש מהנהג להציג לפניו את רישיון הנהיגה שלו, ולא להסתפק באמירתו של הנהג כי יש בידו רישיון. קביעה זו התבססה, בעיקרו של דבר, על "נורות אזהרה" שצריכות היו להידלק אצל המערער, בין היתר, על רקע התנהגות עבריינית של הנהג אשר באה לידי ביטוי בתקיפת שוטר ובהונאה של המוסד לביטוח לאומי, אשר מהן "ניתן ללמוד שעסקינן במי שאדם סביר לא ייתן בו אמון שכן לא בהכרח יספר לו את האמת" (פס' 49 לפסק-הדין). איני רואה להתערב בהכרעה זו, אשר נגזרת מקביעות עובדתיות מובהקות, ואף מבוססת מטבעה על התרשמות בלתי-אמצעית מהמערער ומהנהג, שהעידו לפני בית המשפט המחוזי. אומנם, המערער טוען כי חלק מ"נורות האזהרה" שבית המשפט המחוזי התייחס אליהן אינן רלוונטיות לשאלת קיומו של רישיון נהיגה. אולם, כפי שפורט לעיל, גם אינדיקציות שמעוררות ספק בנוגע לאמינותו של הנהג, או להקפדתו על הוראות הדין, משליכות על הרף הנדרש ממתיר השימוש בנוגע לבירור השאלה אם הנהג מחזיק ברישיון נהיגה; ויוזכר כי בענייננו, בית המשפט המחוזי קבע כי המערער ידע על התנהגות עבריינית של הנהג ועל אי-הקפדתו על הוראות הדין.

30. נדבך נוסף בפסק-דינו של בית המשפט המחוזי נוגע לכך שבין המערער לנהג התקיימה מערכת יחסים של עובד-מעסיק; וכאמור לעיל, גם עובדה זו משליכה על סטנדרט ההתנהגות המצופה ממתיר השימוש. אומנם, המערער טוען כי מערכת היחסים בינו לבין הנהג התאפיינה ב"תלות מוחלטת", אולם טענה עובדתית זו, אשר עוברת כחוט השני במסגרת הודעת הערעור, נטענה אך בשפה רפה בבית המשפט המחוזי ומכל מקום – לא הוכחה. עוד יצוין, כי אף אם המערער אכן נתן אמון בנהג, אין די בכך כדי לקבוע כי לא היה עליו לדעת כי אין לנהג רישיון נהיגה. כאמור, האשם בענייננו נבחן במישור אובייקטיבי; ולפיכך יש לבחון אם האמון שנתן המערער בדברי הנהג כי יש לו רישיון נהיגה – סביר בנסיבות העניין, ובמיוחד לנוכח אותן אינדיקציות שליליות שעליהן עמד בית המשפט המחוזי בפסק-דינו.

31. בטרם סיום, אציין כי לא נעלמה מעיניי טענת המערער, שלפיה אף על פי שנפסק כי במישור היחסים בינו לבין הנהג, הוא אחראי רק ל-20% מהנזק בענייננו, הרי שלנוכח

חיובו ביחד ולחוד עם הנהג, ובהינתן מצבו הכלכלי של האחרון, צפוי המערער לשאת במלוא הפיצוי לבדו. אכן, קשיים שעלולים להתעורר כתוצאה מחיוב "ביחד ולחוד" נדונו לא אחת בפסיקה ובספרות (ראו, למשל: ע"א 7008/09 אל רחים נ' אל קאדר, פס' 46 לפסק-דינו של השופט י' עמית וההפניות שם (7.9.2010); ישראל גלעד "הערות להסדרי הנזיקין בקודקס" משפטים לו 761, 786 (התשס"ז)). ואכן, ניתן להעלות על הדעת טענה שלפיה בנסיבות כבענייננו, יש לסטות מהכלל של חיוב ביחד ולחוד, שהרי התובעת היא קרנית, אשר הלכה למעשה מפזרת את הנזק על הציבור בכללותו. אולם, טענה מסוג זה נדונה ונדחתה בפסק-דינו של בית משפט זה בע"א 483/84 "קרנית" קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' אברהם, פ"ד מא(4) 754, 763-766 (1987), שם נקבע כי לא קיימת "הצדקה להסיר את הנטל מהפרט מפר החוק ולהטילו על כלל הציבור שומר החוק" (שם, בעמ' 764). לנוכח האמור, אין בטענה זו כדי לשנות ממסקנתי שלפיה דין הערעור להידחות.

סוף דבר

32. לנוכח כלל האמור לעיל, אני סבורה כי דין הערעור להידחות, וכך אציע לחברי כי נורה.

עוד אציע, כי בנסיבות העניין לא ייעשה צו להוצאות.

ש ו פ ט

השופט י' עמית:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט ד' מין:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט לדחות את הערעור, כאמור בפסק-דינה של השופטת י' וילנר.

ניתן היום, כ"א בתמוז התשפ"ג (10.7.2023).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט